

Den europeiske
menneskerettighetsdomstol

EMD I 50 SPØRSMÅL

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

EMD
i **50**
spørsmål

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen

1 Når ble konvensjonen vedtatt?

Konvensjonen om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter, bedre kjent som "Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen", ble åpnet for undertegning i Roma den 4. november 1950; den trådte i kraft 3. september 1953. Konvensjonen konkretiserte visse rettigheter angitt i Verdenserklæringen om menneskerettigheter og opprettet et internasjonalt juridisk organ med jurisdiksjon til å dømme stater som ikke etterlever sine forpliktelser.

2 Hva er en protokoll til konvensjonen?

En protokoll til konvensjonen er en tekst som tilføyer en eller flere rettigheter til den opprinnelige konvensjonen eller som endrer noen av dens bestemmelser.

Protokoller som tilføyer rettigheter til konvensjonen binder bare de stater som har undertegnet og ratifisert dem; en stat som bare har undertegnet en protokoll uten å ratifisere den vil ikke være bundet av dens bestemmelser.

Til dags dato er det vedtatt 14 protokoller.

3 Hvilke rettigheter beskyttes av konvensjonen?

Stater som har ratifisert konvensjonen, også kalt «konvensjonsparter», har forpliktet seg til å sikre og garantere de grunnleggende sivile og politiske rettigheter som er fastsatt i konvensjonen for alle innenfor deres jurisdiksjon, ikke bare for sine egne statsborgere.

Rettighetene og frihetene som sikres av konvensjonen omfatter bl.a retten til liv, retten til rettferdig rettergang, retten til respekt for privatliv og familieliv, ytringsfrihet, retten til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet og beskyttelse av eiendom.

Konvensjonen forbyr bl.a tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff, tvangsarbeid, vilkårlig og ulovlig frihetsberøvelse samt diskriminering ved utøvelse av rettighetene og frihetene som sikres av konvensjonen.

4 Utvikler konvensjonen seg?

Ja. Konvensjonen utvikles særlig ved at dens bestemmelser tolkes av Den europeiske menneskerettighetsdomstolen. Gjennom sin rettspraksis har domstolen gjort konvensjonen til et levende instrument; den har utvidet rettighetene og anvendt dem i situasjoner som ikke kunne forutses da konvensjonen ble vedtatt.

Konvensjonen utvikler seg også ved at protokoller tilføyer nye rettigheter: for eksempel i juli 2003 med Protokoll nr. 13 om avskaffelse av dødsstraff under alle omstendigheter, eller i april 2005 med Protokoll nr. 12 om ikke-diskriminering.

Dette dokumentet er utarbeidet av domstolens PR-avdeling og binder ikke domstolen. Hensikten er å gi grunnleggende generell informasjon om hvordan domstolen arbeider.

For mer detaljerte opplysninger vises det til dokumenter utstedt av justissekretariatet, de er tilgjengelig på domstolens nettsider: www.echr.coe.int.

© European Court of Human Rights, 2021

European Court of Human Rights
Council of Europe
67075 Strasbourg cedex
France

5 Er nasjonale domstoler forpliktet til å overholde konvensjonen?

Konvensjonen gjelder på nasjonalt nivå. Den er inkorporert i konvensjonspartenes lovgivning, og de har forpliktet seg til å beskytte rettighetene som er fastsatt i konvensjonen. Nasjonale domstoler må derfor anvende konvensjonen. Hvis ikke, risikerer Staten å bli dømt av Den europeiske menneskerettighetsdomstol ved eventuelle klager fra enkeltpersoner om manglende beskyttelse av deres rettigheter.

Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD)

6 Hvordan er domstolen sammensatt?

Domstolen består av en dommer fra hvert land som er bundet av konvensjonen.

7 Hvordan velges domstolens dommere?

Dommerne velges av Europarådets parlamentarikerforsamling fra lister med tre kandidater nominert av hvert land. Dommerne velges for ni år og kan ikke gjenvelges.

8 Er dommerne virkelig uavhengige?

Selv om dommere velges på vegne av et land, behandler de saker som selvstendige individer og ikke som representanter for sitt land. De er fullstendig uavhengige og kan ikke delta i noen virksomhet som er uforenlig med deres plikt til å være uavhengig eller upartisk.

9 Behandler dommerne saker som angår deres eget land?

De "nasjonale dommere" kan ikke sitte som enedommere, unntaksvis kan de bli bedt om å sitte i en komité. Men den nasjonale dommeren er alltid medlem av Domstolen når den behandler saker i kammer med 7 dommere eller i storkammer med 17 dommere.

10 Hva er justissekretariatet og hvordan fungerer det?

Justissekretariatet gir domstolen juridisk og administrative støtte i dens juridiske arbeid. Det består av jurister, administrativt og teknisk personale og oversettere.

11 Hva er domstolens budsjett?

Domstolens kostnader dekkes av Europarådet, hvis budsjett finansieres av bidrag fra medlemsstatene som beregnes i forhold til befolkning og brutto nasjonalprodukt.

Domstolens budsjett dekker lønn til dommerne og andre ansatte, samt forskjellige faste utgifter (IT, offisielle reiser,

oversettelse, tolketjenester, publikasjoner, representasjonsutgifter, fri rettshjelp, såkalte «fact-finding missions», osv.).

12 Kan domstolens sammensetning variere fra sak til sak?

Ja, domstolen kan settes på fire måter. Klager som åpenbart ikke oppfyller vilkårene for å prøves, vurderes av en enedommer. En komité med tre dommere kan enstemmig avvise og avgjøre realiteten i saker som allerede er gjenstand for etablert rettspraksis ved domstolen. En klage kan også bli behandlet av et kammer med syv dommere ved flertallsvotering, hovedsakelig om avvising og realiteten i en sak.

Unntaksvis kan storkammeret på 17 dommere behandle saker som er henvist til det enten ved at et kammer avstår jurisdiksjon til storkammeret eller hvis en begjæring om overprøving aksepteres.

13 Hva er forskjellen mellom et kammer og en seksjon?

En seksjon er en administrativ enhet og et kammer er et juridisk kollegium innenfor en gitt seksjon.

Domstolen har fem seksjoner sammensatt som kamre. Hver seksjon har en president, en visepresident og et flere andre dommere.

14 Hvordan er kamre og storkammeret sammensatt?

Et kammer består av presidenten ved den seksjonen som skal behandle saken, den «nasjonale dommeren» (dvs. dommeren

fra staten som er innklagd) og fem andre dommere utpekt etter tur av seksjonens president.

Storkammeret består av domstolens president og visepresidenter, seksjonenes presidenter og den nasjonale dommeren, sammen med andre dommere utvalgt etter loddtrekning. Ved overprøving er ingen av dommerne som tidligere satt i kammeret som først behandlet saken, til stede.

15 Når blir en sak behandlet i storkammeret?

Storkammeret trer i funksjon på to måter: henvisning og avstått jurisdiksjon.

Etter at en dom er avsagt i et kammer, kan partene begjære at saken oversendes til storkammeret, og slike begjæringer blir unntaksvis godtatt. Et panel av dommere i storkammeret avgjør om saken skal henvises til storkammeret til ny vurdering.

Storkammeret trer også i funksjon når et kammer avstår jurisdiksjon, men dette skjer også bare unntaksvis. Det vil skje hvis en sak som er henvist til et kammer reiser et viktig spørsmål om tolking av konvensjonen, eller det er en risiko for et resultat som er uforenlig med en tidligere dom.

16 Kan en dommer nekte å sitte som dommer i en sak?

Ja. Dommere er faktisk forpliktet til å avstå fra å delta i behandling av en sak når de tidligere har handlet i saken i en eller annen egenskap. Dette kalles å fratre («withdrawal»). De erstattes da av en annen dommer, eller en såkalt ad hoc dommer oppnevnes hvis det er den nasjonale dommeren som fratrer.

17 Hva er en ad hoc dommer?

En ad hoc dommer utnevnes av vedkommende stat når den nasjonale dommeren ikke kan sitte som dommer i en sak fordi at han eller hun ikke kan møte, har fratrudd eller er fritatt.

18 Hvor langt rekker domstolens jurisdiksjon?

Domstolen kan ikke selv ta opp saker. Den har myndighet til å behandle påstander om brudd på Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og gjør det ved å motta klager fra enkeltpersoner eller stater.

Saksbehandlingen for domstolen

19 Hvem kan klage inn en sak for domstolen?

Konvensjonen skiller mellom to typer klager: individuelle klager som fremmes av enhver person, gruppe enkeltpersoner, selskap eller ikke-statlig organisasjon som hevder at deres menneskerettigheter er krenket, og statsklager dvs klager fra en stat mot en annen stat.

Siden domstolen ble opprettet har nesten alle klager kommet fra enkeltpersoner som har fremmet sin sak direkte for domstolen med påstand om en eller flere krenkelsers av konvensjonen.

20 Hvem kan saker fremmes mot?

Saker kan bare fremmes mot en eller flere stater som har ratifisert konvensjonen. Alle klager mot, for eksempel, en tredje stat eller mot enkeltpersoner, vil bli avvist.

21 Hvordan klager man til domstolen?

En sak kan klages inn direkte av enkeltpersoner. Juridisk bistand fra en advokat er ikke nødvendig i første omgang. Det er tilstrekkelig å sende domstolen et riktig utfylt klageskjema sammen med nødvendige dokumenter. Domstolens registrering av en klage er imidlertid ingen garanti for at saken oppfyller kriteriene for å bli tatt opp til behandling eller at den vil føre frem ved realitetsbehandling.

Konvensjonens system gir rom for «enkel» tilgang til domstolen, slik at enhver person skal kunne fremme en sak selv om han eller hun bor på et avsidesliggende sted i et medlemsland eller har økonomiske problemer. Å føre saker for domstolen er derfor gratis.

22 Hva er forskjellen på en individklage og en statsklage?

De fleste klager til domstolen er individklager fra privatpersoner. En stat kan også fremme en klage mot en annen konvensjonspart; dette kalles en statsklage.

23 Må man være representert av en advokat under saksbehandlingen for domstolen?

Juridisk bistand er ikke absolutt nødvendig i begynnelsen av behandlingen; enhver person kan fremme en sak direkte for domstolen. Det kreves imidlertid advokatbistand når domstolen har sendt saken til den innklagede stat for kommentarer. Om nødvendig kan klagerne få fri retts hjelp fra dette trinn i saksbehandlingen.

24 Hvem kan prosedere i domstolen?

Det foreligger ingen liste over godkjente advokater som kan prosedere skriftlig eller muntlig for domstolen. En klager kan bistås av enhver advokat som har bevilling til å praktisere i en stat som er konvensjonspart, eller som er autorisert av kammerets president.

25 Hva er de forskjellige stadiene i domstolens saksbehandling?

Behandlingen av saker som bringes inn for domstolen har to viktige stadier: avgjørelse om hvorvidt saken kan prøves og realitetsbehandlingen. Klagesaken går gjennom flere stadier.

En enedommer kan beslutte at en klage skal avvises når dette er opplagt fra begynnelsen; en slik avgjørelse kan ikke ankes.

En komité kan treffe en endelig avvisningsavgjørelse eller avsi dom i saker når dette følger av vel etablert rettspraksis ved domstolen.

Et kammer kan sende saken til innklagede stat slik at den kan uttale seg om saken. Skriftlige bemerkninger innsendes av begge parter. Domstolen avgjør så om det skal holdes et offentlig rettsmøte "hearing" i saken, men dette skjer bare unntaksvis i forhold til antallet klager som granskes. Til sist avsier kammeret en dom som først blir endelig etter utløpet av en tre-månedersperiode da klageren eller staten kan be om at saken henvises til storkammeret for ny vurdering.

Dersom denne begjæringen om henvisningen tas til følge av storkammerets dommerpanel, vil saken bli tatt opp til ny behandling og et offentlig rettsmøte avholdt om nødvendig. Storkammerets dom er endelig.

26 Hva er kriteriene for at en sak skal kunne antas?

Klager må oppfylle visse krav for å kunne bli antatt av domstolen; hvis ikke, vil klagen ikke bli realitetsbehandlet.

Klager kan bare bringes inn for domstolen etter at alle nasjonale rettsmidler er uttømt; det vil si at personer som klager over at deres rettigheter er krenket først må ha prøvd alle ankemuligheter helt til hjemlandets høyeste instans. På denne måten gis staten muligheten til å gi oppreisning for påståtte krenkelsers på det nasjonale plan.

Klagen må gjelde en eller flere av rettighetene fastsatt i konvensjonen. Domstolen kan ikke behandle klager som gjelder krenkelse av andre rettigheter.

Klager må også sendes domstolen innen fire måneder etter sakens siste rettsavgjørelse, normalt en dom av den høyeste domstol i vedkommende stat.

Klageren må være den som personlig og direkte har vært utsatt for en krenkelse og må ha lidt betydelig ulempe.

Det er ellers klart at klager bare kan rettes mot en eller flere av konvensjonspartene, ikke mot noen annen stat eller mot enkeltpersoner.

27 Kan ikke-statlige organisasjoner eller stater delta i prosessen?

Ja, både ikke-statlige organisasjoner og stater kan innsende klager. Domstolens president kan dessuten tillate at de trer inn i en verserende sak som tredjepart.

28 Hva er en tredjepartsintervenient?

Domstolens president kan tillate enhver annen person enn klageren, eller enhver annen konvensjonspart enn den klagen er rettet mot, å intervensjon i en sak. Dette kalles tredjepartsintervensjon og personen eller staten har rett til å innsende skriftlige innlegg og delta i offentlige rettsmøter.

29 Kan domstolen oppnevne sakkyndige eller oppta vitneforklaringer?

Ja. Domstolen kan unntaksvis reise til et land for å klarlegge fakta i en sak. Delegasjonen fra domstolen kan i slike tilfelle avhøre vitner og foreta etterforskning på stedet.

Domstolen oppnevner av og til sakkyndige, for eksempel når den ber leger om å undersøke klagere som er i fengsel.

30 Holder domstolen offentlige rettsmøter?

Domstolens saksbehandling er i hovedsak skriftlig, men av og til holder den offentlige rettsmøter.

De finner sted i menneskerettighetsbygningen i Strasbourg. Med mindre kammerets eller storkammerets president bestemmer noe annet, er de åpne for offentligheten. Presse og publikum kan derfor vanligvis være til stede; de må bare vise frem presse- eller ID-kort ved inngangen.

Alle rettsmøter filmes og legges ut på domstolens nettsider på selve dagen fra kl. 1430 (lokal tid).

31 Hva er preliminære innvendinger?

Preliminære innvendinger er anførsler fra den innklagede staten om at saken ikke skal realitetsbehandles.

32 Hva er forlik?

Forlik vil si enighet mellom partene om å avslutte klagebehandlingen. Når klageren og staten blir enige om å løse sin tvist på denne måten, er resultatet vanligvis at staten betaler klageren en viss pengesum.

Etter granskning av vilkårene for forliket, vil domstolen da stryke klagen fra sakslisten, med mindre den mener at respekt for menneskerettighetene krever at saken fortsetter.

Domstolen vil alltid oppmuntre partene til å inngå forlik. Hvis det ikke oppnås enighet om forlik, vil domstolen realitetsbehandle saken.

33 Kan domstolen kreve midlertidige tiltak?

Når domstolen mottar en klage, kan den bestemme at en stat må sette i verk visse midlertidige tiltak mens vurdering av saken pågår. Det innebærer vanligvis at en staten bes om å avstå fra å gjøre noe, for eksempel ikke sende personer tilbake til land hvor de påstår at de risikere død eller tortur!

34 Er domstolens rådslagninger åpne for publikum?

Nei, rådslagningene er alltid hemmelige.

35 Har det hendt at en stat har nektet å samarbeide med domstolen?

Det har forekommet at noen stater har unnlatt eller til og med nektet å gi domstolen opplysninger og dokumenter som er nødvendige for å behandle en klage.

I slike tilfeller kan domstolen dømme staten etter konvensjonens artikkel 38 (å bistå domstolen i forbindelse med klagehandlingen).

36 Hvor lang tid tar vanligvis en sak?

Det er umulig å si hvor lang tid en sak vil ta.

Domstolen forsøker å behandle saker innen tre år etter at de er fremmet, men noen saker kan ta lenger tid mens andre behandles raskere.

Saksbehandlingstiden avhenger selvsagt av sakens art, hvilket beslutningsorgan den behandles i, hvor grundige partene er når det gjelder å gi opplysninger til domstolen

og andre forhold, for eksempel om det skal avholdes et rettsmøte eller om saken skal oversendes til storkammeret.

Enkelte klager anses som hastesaker og må derfor prioriteres, særlig når klageren står i umiddelbar fare for å bli utsatt for fysisk skade.

Domstolens avgjørelser og dommer

37 Hva er forskjellen mellom en avgjørelse og en dom?

En avgjørelse tas vanligvis av en enedommer, en komité eller et kammer ved domstolen. Den angår bare om saken skal avvises, ikke realiteten av saken. Normalt vil et kammer vurdere avvisning og realitetene samtidig og så avsi en dom.

38 Er stater bundet av dommer mot dem?

Dommer om brudd på konvensjonen er bindende for berørte stater, og de er forpliktet til å fullbyrde dem. Europarådets ministerkomité overvåker fullbyrdelse av dommene, særlig utbetaling av tilkjent erstatning for skade klagerne har lidt.

39 Kan en dom ankes?

Avgjørelser om at en sak skal avvises, samt dommer fra komiteer eller storkammeret er endelige og kan ikke ankes. Men etter en kammerdom, kan partene innen tre måneder be om at saken henvises til storkammer for ny vurdering. En begjæring om henvisning til storkammer behandles av et dommerpanel som avgjør om den skal tas til følge eller ikke.

40 Hvordan håndheves domstolens dommer?

Når domstolen avsier en dom om krenkelse av konvensjonen, blir saksdokumentene oversendt til Ministerkomiteen i Europarådet, som i samråd med vedkommende land og avdelingen som er ansvarlig for fullbyrdelsen av dommer avgjør hvordan dommen skal fullbyrdes og hvordan lignende krenkelser skal forhindres i fremtiden. Dette vil føre til generelle tiltak, særlig lovendringer, og individuelle tiltak der hvor det kreves.

41 Hva er konsekvensene av en dom om krenkelse av konvensjonen?

Hvis konvensjonen er blitt krenket, må den berørte stat sørge for at slike krenkelser ikke skjer igjen i fremtiden, ellers vil staten risikere å bli dømt igjen. I noen tilfelle vil staten måtte endre sin lovgivning for å bringe den i overensstemmelse med konvensjonen.

42 Hva er rimelig erstatning?

Når domstolen finner krenkelse og at klageren har lidt skade, kan klageren tilkjennes rimelig erstatning, dvs. en pengesum som erstatning for skaden. Ministerkomiteen sørger for at erstatning som er tilkjent av domstolen faktisk blir utbetalt til klageren.

43 Hva er en pilotsak?

De siste årene har domstolen utviklet en ny fremgangsmåte for å håndtere den enorme tilstrømningen av klager om lignende saker, også kalt «systemiske problemer» – dvs. saker som oppstår fordi nasjonal lovgivning ikke er i overensstemmelse med konvensjonen.

Domstolen har derfor nylig gjennomført en saksbehandling som består i å vurdere en eller flere klager av denne typen, mens en rekke lignende saker blir utsatt. Når domstolen avsier dom i en pilotsak, ber den vedkommende regjering om å bringe sin lovgivning på linje med konvensjonens, og viser hvilke generelle tiltak som skal treffes. Domstolen vil deretter behandle andre lignende saker.

44 Hva er særskilt et votum? («separate opinion»)

Dommere har adgang til å gi uttrykk for sitt syn skriftlig i en sak de har vært med på, og denne uttalelsen vil bli vedlagt dommen. De forklarer generelt hvorfor de stemte med flertallet (sammenfallende votum) eller i motsatt fall hvorfor de ikke var enige med flertallet av dommere (dissens).

Domstolens virksomhet

45 Hvor mange saker klages inn for domstolen?

Domstolen har vært et offer for sin egen suksess: over 50 000 nye klager blir sendt inn hvert år. Virkningene av noen av domstolens dommer og økende anerkjennelse av dens arbeid blant borgerne i konvensjonspartene har hatt betydelige følger for antall saker som hvert år klages inn.

46 Hvilke rettigheter handler de fleste saker om?

Siden den ble opprettet har domstolen funnet krenkelse av artikkel 6 i omtrent halvparten av dommene hvor det ble fastslått brudd på konvensjonen, både når det gjelder rettergangens rettferdighet og tidsbruk. I praksis gjelder 58 % av overtredelsene enten artikkel 6 (retten til en rettferdig rettergang) eller artikkel 1 av tilleggsprotokoll nr. 1 (beskyttelse av eiendom). I ca. 11 % av sakene har domstolen funnet alvorlig brudd på konvensjonen etter konvensjonens artikkel 2 og 3 (retten til liv og forbud mot tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling).

47 Er beslutning om midlertidige forføyning virkelig effektive?

Selv om statene nesten alltid følger domstolens anbefalinger om midlertidige forføyning, er det ikke uvanlig at noen av dem ikke gjør det domstolen har fastsatt. Disse statene risikerer å bli dømt av domstolen for å ha forsømt å oppfylle

sine forpliktelser etter artikkel 34 (retten til individuelle klager).

48 Behandler domstolen samfunnsrelaterte spørsmål?

Domstolen har selv sagt måttet behandle saker som ikke kunne forutses da konvensjonen ble undertegnet i 1950. I løpet av de siste 50 årene har domstolen tatt stilling til mange samfunnsproblemer, bl. a. abort, hjelp til selvmord, kroppsvisitering, slaveri i hjemmet, retten til ikke å bli forhindret fra å spore opp sitt biologiske opphav ved at mødre kan føde anonymt, bruk av muslimsk hodeplagg på skoler og universiteter, beskyttelse av journalistkilder, diskriminering mot romfolk og saker om miljøspørsmål.

Domstolens fremtid

49 Hva er protokoll nr. 14?

Protokoll nr. 14 har som mål å sikre domstolens effektivitet på lang sikt ved å gjøre filtrering og behandling av klager raskest mulig. Den gir nye beslutningsorganer innen domstolen særlig adgang til å håndtere de enkleste sakene, tilføyer et nytt avvisningskriterium (nemlig «betydelig ulempe»), og fastslår at dommerne skal kunne sitte i ni år uten mulighet for gjenvalg. Denne protokollen trådte i kraft 1. juni 2010.

Ofte stilte spørsmål (FAQ)

50 *Hvilke planer foreligger for reform?*

Uavhengig av Protokoll nr. 14 ble ytterligere reform av konvensjonssystemet betraktet som nødvendig, og en gruppe «vise personer», sammensatt av eminente jurister, rapporterte til Ministerkomiteen i november 2006. Gruppen anbefalte blant annet å opprette en ny juridisk filtreringsmekanisme, samt å utarbeide en statutt om visse organisatoriske sider ved domstolens virksomhet som skal kunne endres på en mer fleksibel måte enn den internasjonale traktatprosessen som kreves etter konvensjonen. Europarådets styringsgruppe for menneskerettigheter gransker nå de forskjellige forslagene.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

www.echr.coe.int